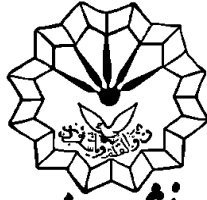

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و

نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه

متعلق به دانشگاه رازی است.

دانشگاه رازی

دانشکده علوم اجتماعی

گروه اقتصاد

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته علوم اقتصادی

عنوان پایان نامه

بررسی اثرات تقارنی شوک‌های سیاست مالی دولت بر رشد اقتصادی ایران

دوره زمانی ۱۳۸۸-۱۳۳۸

استاد راهنما:

دکتر سهراب دل‌انگیزان

استاد مشاور:

دکتر علی فلاحتی

نگارش:

اسماعیل خزیر

اسفند ۱۳۹۰

تقدیر و تشکر:

اکنون به یاری خداوند متعال این پایان نامه به پایان رسیده است. از تمامی کسانی که در نگارش این تحقیق سهم بوده اند تشکر و قدردانی می نمایم. بخصوص از اساتید محترم، جناب آقای دکتر سهراب دل انگیزان و جناب آقای دکتر علی فلاحتی که با صبر و حوصله و راهنمایی های دلسوزانه و بی دریغ شان مراد تمامی مراحل پایان نامه یاری نمودند کمال تشکر و سپاسگزاری را دارم. در ضمن از داور خارجی جناب آقای دکتر محمد مولانی و داور داخلی جناب آقای دکتر کیومرث سهیلی که داور این پایان نامه را پذیرفته اند کمال تشکر را دارم. همچنین از اساتید گروه اقتصاد دانشکده علوم اجتماعی که تمامی دانسته های خود را مدیون حضور ارزشمند این عزیزان هستم، کمال تشکر را دارم.

از دوستان عزیزم آقایان فاضلی، محبوبی، عبداللہی، جوادی، دلفان و مرادی اعظم که در این مسیر طولانی یار و یاور همیشگی ام بوده اند نهایت سپاسگزاری و قدردانی را داشته و از خداوند منان آرزوی توفیق و بهر روزی را برایشان خواستارم.

تقدیم به

پدر و مادرم:

نادانیداری و دلسوزی

برادر و خواهر بزرگترم:

مهمترین پشتوانه های اجتماعی و الگوهای اخلاقی ام

چکیده

مهم‌ترین بحث در اقتصاد امروزی رشد اقتصادی می‌باشد که در مقیاس وسیع‌تری به توسعه یافتگی منجر می‌گردد. در این رابطه نقش دولت و تأثیر آن بر رشد اقتصادی ضرورتی انکارناپذیر است. یکی از مباحث اصلی اقتصاد کلان تأثیرات سیاست‌های مالی دولت بر رشد اقتصادی می‌باشد. از دیدگاه کینزی‌های جدید عواملی مانند حداقل قیمت و دستمزد، دستمزدهای بابت کارایی، قراردادهای چند دوره‌ای و محدودیت‌های اعتباری باعث می‌شوند که طی یک فرایند، تأثیر شوک‌های مثبت و منفی مالی متقارن نبوده و در دوره‌های رکود و رونق رشد اقتصادی متفاوتی در اقتصاد مشاهده می‌گردد. این تحقیق به بررسی اثرات شوک‌های مالی از دیدگاه کینزی‌های جدید بر رشد اقتصادی ایران طی دوره ۱۳۸۸-۱۳۳۸ می‌پردازد. در این تحقیق ابتدا با استفاده از فیلتر هودریک-پرسکات به استخراج شوک‌های مثبت و منفی و همچنین ادوار تجاری رکود و رونق پرداخته و سپس آزمون خنثایی سیاست‌های مالی بر رشد اقتصادی ایران انجام شده است. در این تحقیق به دو روش کوور (۱۹۹۲) و روش

شانگ‌چن (۲۰۰۷) به بررسی اثرات تقارنی شوک‌های مالی بر رشد اقتصادی ایران پرداخته شده است. سیاست مالی دولت شامل سیاست مخارج جاری و عمرانی، سیاست درآمدی دولت (مالیات‌ها)، کسری بودجه دولت و نیز انحراف بودجه عملکرد شرکت‌های دولتی از بودجه مصوب دولت می‌باشد. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که در روش کوور اثرات شوک‌های مثبت و منفی بر رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت نامتقارن و در شرایط رکود و رونق نیز اثرات نامتقارن دارند. در روش شانگ‌چن شوک‌های مثبت و منفی مخارج جاری و عمرانی و درآمدهای مالیاتی دولت در طی دوره موردنظر بر رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت اثرات متقارن و شوک‌های مثبت و منفی کسری بودجه دولت و انحراف بودجه عملکرد شرکت‌های دولتی از بودجه مصوب دولت اثرات متقارن دارند. همچنین

نتایج نشان‌دهنده آن است که شوک‌های مثبت و منفی مخارج عمرانی و کسری بودجه دولت، اثرات متقارن و نامتقارن و شوک‌های مخارج جاری و انحراف بودجه عملکرد شرکت‌ها از بودجه مصوب اثرات نامتقارن بر رشد تولید با نفت داشته است. در حالت رکود اثرات تمام شوک‌ها به غیر از درآمد مالیاتی بر رشد تولید بدون نفت، متقارن و در حالت رونق به غیر از انحراف بودجه عملکرد شرکت‌ها از بودجه مصوب دولت، سایر شوک‌ها اثرات متقارن بر رشد تولید بدون نفت دارند.

کلمات کلیدی: اثرات تقارنی، رشد اقتصادی، سیاست مالی دولت و روش GMM

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

بر اساس ادبیات اقتصاد کلان، یکی از بحث‌های مهم و مطرح در اقتصاد، چگونگی تثبیت نوسانات اقتصادی و پیشبرد مهم‌ترین اهداف کلان اقتصادی از جمله افزایش تولید و اشتغال و کاهش نرخ تورم است. این بحث در تمامی کشورهای مختلف مطرح بوده و به همین جهت در طول زمان همواره مورد بحث و مناقشه اقتصاددانان و مکاتب مختلف اقتصادی بوده است. در این راستا، از سیاست‌های مدیریت تقاضا به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای تثبیت نوسانات اقتصادی و افزایش اشتغال و تولید و نیز کاهش تورم یاد می‌کنند. در این میان، استفاده از سیاست‌های مالی به عنوان یکی از ابزارهای مهم مدیریت تقاضا برای کاهش نرخ تورم و افزایش تولید در سطح اشتغال کامل حائز اهمیت بوده و در عمل همواره سیاست‌گذاران اقتصادی علاقه‌مند به استفاده از این ابزار برای پیشبرد اهداف اقتصادی، به ویژه اهداف کوتاه‌مدت و میان‌مدت بوده و هستند.

صاحب‌نظران اقتصادی در مورد سیاست‌های اقتصادی و نتایج حاصل از آن اتفاق نظر ندارند، بعضی از اقتصاددانان استدلال می‌کنند که سیستم اقتصادی شاهد شوک‌هایی است که مرتب بر عرضه و تقاضای کل وارد می‌شود. اگر سیاست‌گذاران برای تثبیت نظام اقتصادی از سیاست پولی و مالی استفاده نمایند، می‌توانند اثر شوک‌های اقتصادی بر متغیرهای کلان اقتصادی مانند تولید و بیکاری را حداقل نمایند. در مقابل، اقتصاددانانی مانند فریدمن^۱ فکر می‌کنند که سیستم اقتصادی اساساً پایدار است، این گروه از اقتصاددانان سیاست‌گذاری نامناسب اقتصادی را عامل اصلی نوسانات ناهنجار اقتصادی می‌دانند.

دولت‌ها اغلب در جهت تحقق اهداف اقتصادی، از ابزارهای گوناگون برای رسیدن به اهداف موردنظر با توجه به وضعیت‌های محدود موجود در قالب سیاست‌های پولی و مالی و درآمدی و سایر سیاست‌ها استفاده می‌کنند. هدف اساسی در این تحقیق تجزیه و تحلیل سیاست مالی و بررسی اثرات نامتقارن شوک‌های سیاست مالی بر رشد تولید ناخالص داخلی می‌باشد. در واقع سیاست مالی بخشی از سیاست‌های مدیریت تقاضا است که از سوی دولت اجرا می‌شود. جریان دریافت‌ها و پرداخت‌های دولت که در قالب مخارج و درآمدهای بودجه‌ای آشکار می‌شود، متغیرهای اصلی سیاست مالی دولت را تشکیل می‌دهند.

۱- Friedman

مهمترین ویژگی‌های بودجه دولت و متغیرهای سیاست مالی بخشی از سیاست‌های مدیریت تقاضا است که از سوی دولت اجرا می‌شود. جریان پرداخت‌ها و دریافت‌های دولت، که در قالب مخارج درآمدهای بودجه‌ای آشکار می‌شود، متغیرهای اصلی سیاست مالی دولت را تشکیل می‌دهند. مهم‌ترین ویژگی‌های بودجه دولت و متغیرهای شوک سیاست مالی، کوتاه‌مدت بودن دوره زمانی اثرگذاری آن‌ها بر متغیرهای کلان اقتصادی، به حرکت درآوردن فعالیت‌های بخش‌های غیر دولتی استفاده از منابع راكد کشور و جهت‌دهی در مسیر رشد و توسعه است. هم‌چنین تأثیر سیاست‌های دولت و متغیرهای مالی بر متغیرهای عمده‌ای مانند تولید ناخالص داخلی و اهداف کلان اقتصادی از جمله اهداف توزیعی، اهداف تخصیصی و تثبیتی انکارناپذیر است. بنابراین، دولت با استفاده از ابزارهای سیاست مالی، اقتصاد را در رسیدن به اهداف خود در سطح کلان هدایت می‌کند. یکی از ویژگی‌های سیاست مالی مطلوب انعطاف‌پذیری ابزارهای آن، یعنی مخارج و مالیات‌هاست. ولی معمولاً انعطاف‌پذیری لازم در سیاست مالی کشورهای در حال توسعه وجود ندارد.

۱-۲- تعریف مسأله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق

مطالعات تجربی اخیر پیرامون نقش سیاست‌های مالی در اقتصاد حاکی از آن است که نه تنها سیاست‌های مالی تأثیر مثبت و معنی‌دار بر فعالیت‌های حقیقی اقتصاد دارد، بلکه بر فعالیت‌های حقیقی اقتصاد از جمله تولید تأثیر نامتقارن دارند. از لحاظ تئوریک، دلایل متعددی برای وجود اثرات نامتقارن شوک‌های مالی بر متغیرهای حقیقی (از جمله تولید) و متغیرهای اسمی (از جمله قیمت) اقتصاد داشته است. نتایج برخی از مطالعات تجربی دهه اخیر نشان می‌دهد که قدر مطلق اثرات سیاست‌های مالی انبساطی بر تولید، سرمایه‌گذاری و اشتغال متفاوت از سیاست‌های مالی انقباضی می‌باشد. در الگوهای با فرض محدودیت‌های اعتباری، چسبندگی دستمزدهای اسمی (در جهت کاهش)، منحنی عرضه به صورت شکسته، عامل عدم اطمینان، محدودیت‌های ظرفیت تولید، فهرست هزینه بها و غیره، عدم تقارن در اثرات سیاست‌های مالی بر فعالیت‌های حقیقی اقتصاد قابل مشاهده است. برخی از مطالعات با استفاده از یک چارچوب کلی نشان دادند که شوک‌های منفی مالی اثر منفی بر سرمایه‌گذاری و تولید و شوک‌های مثبت اثر مثبت بر سرمایه‌گذاری و تولید خواهند داشت. از جمله مطالعات تجربی می‌توان به مطالعات رمی و شاپیرو^۱ (۱۹۹۸)، رویینی^۲ (۲۰۰۰)، و بلانچارد و پروتی^۳ (۲۰۰۲) اشاره کرد.

۱- Ramey and Shapiro

۲- Robini

۳- Blanchard and Perroti

بررسی نتایج برخی از مطالعات تجربی از جمله سولا و راون^۱ (۱۹۹۶)، وایزا^۲ (۱۹۹۹)، مکلم^۳ (۱۹۹۵)، مارک و پینگ^۴ (۲۰۰۰)، پیرسمن و اسمیتس^۵ (۲۰۰۱) نشان می‌دهد که عدم تقارن در اندازه شوک‌های پولی وجود دارد. به عبارت دیگر، اثرات شوک‌های پولی بزرگتر بر فعالیت‌های حقیقی متفاوت از شوک‌های پولی کوچک می‌باشد و شوک‌های پولی بزرگتر نسبت به شوک‌های کوچک‌تر تأثیر بیشتری دارند. برخی دیگر از اقتصاددانان معتقدند که سیاست‌های مالی دولت در شرایط مختلف تورمی، اثرات متفاوتی از خود بر جای می‌گذارند. در واقع در صورت وجود منحنی عرضه به شکل L معکوس این امر اتفاق می‌افتد. از جمله این مطالعات می‌توان به یافته‌های بال و منکیو^۶ (۱۹۹۴)، کاراس^۷ (۱۹۹۶)، شن و چیانگ^۸ (۱۹۹۹)، شانگ چن^۹ (۲۰۰۰) اشاره کرد. شرایط اولیه اقتصادی نیز در تأثیرگذاری سیاست‌های مالی نقش مؤثری ایفا می‌نماید. به بیان دیگر اثرات سیاست‌های مالی در شرایط رکود و رونق اقتصادی ممکن است متفاوت باشد. مطالعات توما^{۱۰} (۱۹۹۴)، اسکالرز^{۱۱} (۱۹۹۵) و شانگ چن (۲۰۰۰) این امر را مورد تأیید قرار داده‌اند.

با توجه به مباحث مطرح شده، می‌توان گفت نظریه‌پردازی و نتایج تجربی در خصوص اثرات سیاست‌های مالی بر فعالیت‌های حقیقی اقتصاد، همواره متأثر از فروض، مشاهدات تجربی و شرایط اقتصادی بوده است. بنابراین آنچه که در بررسی اثرات سیاست‌های مالی بر متغیرهای حقیقی اقتصاد حائز اهمیت بوده و می‌تواند توصیه‌های سیاستی مناسبی برای مسئولین اقتصادی کشور ارائه نماید، در نظر گرفتن شرایط حقیقی اقتصاد (رکود و رونق اقتصادی) و شرایط اسمی (مد نظر قرار دادن نرخ‌های تورمی پائین، متوسط و بالا) و توجه به اثرات نامتقارن سیاست‌های مالی انبساطی و انقباضی و همچنین متفاوت بودن اثرات متفاوت شوک‌های سیاست مالی با اندازه‌های متفاوت می‌باشد.

از طرف دیگر وجود عدم تقارن در اثرات سیاست‌های مالی به منزله آن است که بایستی با توجه به شرایط مختلف اقتصادی، نسخه‌های متفاوتی برای اجرای سیاست‌های مالی ارائه کرد. واقعیت امر این است که

۱- Soula and Rawn

۲- Waiza

۳- Mcleam

۴- Mark and Ping

۵- Pirrceman and Smits

۶- Ball and Mankew

۷- Karras

۸- Chen and Chiang

۹- Sheng Chen

۱۰- Toma

۱۱- Schalerz

تاکنون در این خصوص مطالعه ای در ایران صورت نگرفته و تمامی مطالعات تجربی انجام شده در اقتصاد ایران (مقالات، طرح‌های تحقیقی و پایان نامه‌ها) مفهوم عدم تقارن سیاست‌های مالی را مورد توجه قرار نداده‌اند، لذا در صورت وجود عدم تقارن در اثرات سیاست‌های مالی، زیر سؤال قرار می‌گیرند. از این رو بررسی اثرات نامتقارن سیاست‌های مالی از لحاظ کاربردی حائز اهمیت است.

اقتصاد ایران نیز از اوایل دهه ۱۳۵۰ با افزایش درآمدهای نفتی روبرو گردید که منجر به حضور بیشتر دولت در اقتصاد به منظور دستیابی رشد روزافزون و توسعه پایدار شد، ولی بعدها موضوع تعدیل اقتصادی، خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی و کوچک‌سازی دولت و همین‌طور دستیابی به نرخ رشد بالاتر در رأس برنامه‌های دولت قرار گرفت. جدای از این مسائل پذیرش ایران به عنوان عضو ناظر در سازمان تجارت جهانی و کاهش کارآیی دولت در ایران بر اساس گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۰۶ بر اهمیت اثرگذاری مخارج دولت بر رشد اقتصادی می‌افزاید. لذا ضروری است که با نگرش علمی به مسأله و با استفاده از معیارهای موجود در این زمینه، شناخت دقیقی از فعالیت‌های دولت و تأثیر آن بر رشد اقتصادی به عمل آید.

لذا مهم‌ترین مسأله‌ای که این پایان نامه به دنبال تبیین آن است، بررسی اثرات نامتقارن شوک‌های سیاست مالی بر رشد تولید در شرایط مختلف اقتصاد ایران طی دوره ۱۳۳۸-۱۳۸۸ می‌باشد. به منظور تبیین مسأله مذکور، سؤالات تحقیق به شرح زیر مطرح می‌باشند:

- ✓ اعمال سیاست‌های مالی بر رشد تولید مؤثر است؟
- ✓ اعمال شوک‌های سیاست مالی (مثبت و منفی) بر رشد تولید مؤثر است؟
- ✓ شوک‌های سیاست مالی (مثبت و منفی) بر رشد تولید تأثیرات متفاوتی دارند؟
- ✓ اثر شوک‌های منفی بر رشد تولید بزرگ‌تر از اثر شوک‌های مثبت بر رشد است؟
- ✓ شوک‌های مثبت در دوره رکود اثرات بزرگ‌تری نسبت به شوک‌های منفی در دوره رونق بر جای می‌گذارند؟

۱-۳- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

در صورت وجود پدیده عدم تقارن، کارایی الگوهای مبتنی بر فرض انعطاف‌پذیری قیمت‌ها و دستمزدها مورد سؤال قرار گرفته و از اعتبار آن‌ها کاسته می‌شود. از این رو بررسی موضوع تقارن و یا عدم تقارن در اثرگذاری شوک‌های پولی در اقتصاد کشور هم از لحاظ نظری و هم از لحاظ کاربردی حائز اهمیت بوده و نتایج آن، توصیه‌های سیاستی مناسبی جهت مدیریت اقتصاد کلان کشور ارائه می‌نماید.

با استفاده از نتایج این پژوهش، می‌توان در شرایط مختلف اقتصادی توصیه‌های سیاستی مختلفی برای اجرای سیاست‌های مالی دولت ارائه کرد. بنابراین، ضرورت دارد به بررسی اثرات تقارنی شوک‌های سیاست مالی بر رشد تولید در اقتصاد ایران پرداخته شود.

برخی از سیاست‌گذاران اقتصادی معتقدند که به منظور بهره‌مندی از رشد اقتصادی بالاتر و گسترش سطح اشتغال و کاهش بیکاری باید قیمت‌های بالاتر (تورم بالاتر) را تحمل کنیم. در واقع، بده-بستان تورم و بیکاری (منحنی فیلیپس) را مد نظر قرار داده و با توجه به آن رابطه بین نرخ بیکاری و تورم را استدلال می‌کنند. این در حالی است که در صورت وجود پدیده عدم تقارن در اثرات شوک‌های طرف تقاضا (شوک‌های مالی) بر رشد اقتصادی، بده بستان میان تورم و بیکاری یاد شده ممکن است وجود نداشته باشد. علاوه بر آن، اگر در شرایط مختلف اسمی (تورمی) و حقیقی اقتصاد (رکود، رونق) شوک‌های مالی اثرات متفاوتی بر رشد اقتصاد داشته باشند، آنگاه این عدم تقارن ارتباط خطی بین تورم و بیکاری را از بین برده و منحنی فیلیپس کارایی خود را از دست خواهد داد و از این رو هر نوع سیاست‌گذاری بر مبنای آن از درجه اعتبار ساقط است. از سوی دیگر، اتکا به نتایج مطالعات تجربی که در آن اثرات شوک‌های مالی به صورت خطی بحث شده است، نتایج گمراه‌کننده‌ای در سیاست‌گذاری خواهد داشت.

عدم تقارن آثار شوک‌های سیاست مالی بر رشد تولید به این معنی است که قدر مطلق اثرات سیاست‌های مالی انبساطی متفاوت از اثرات سیاست‌های مالی انقباضی بر رشد تولید می‌باشد. ممکن است در شرایط مختلف رکود و رونق، بنا به دلایلی شوک‌های مالی آثار متفاوتی بر رشد تولید حقیقی داشته باشند. عدم تقارن شرایط رکود و رونق اقتصادی نیز نتایج بسیار ارزشمندی را ارائه خواهد کرد و در شرایط مختلف اقتصادی، کارایی سیاست‌های مالی انقباضی و انبساطی نمایان خواهد شد. از این رو راهنمای مناسبی برای سیاست‌گذاری خواهد شد. لذا، چنانچه فرضیه عدم تقارن آثار سیاست‌های مالی بر رشد تولید در ایران مورد تصدیق قرار بگیرد، دولت باید با توجه به شرایط حقیقی اقتصاد، سیاست‌های مالی مناسبی را اتخاذ کند و برای رسیدن به اهداف کلان اقتصادی دقت نماید. به عنوان مثال، در صورت اعمال سیاست‌های مالی انقباضی برای مقابله با تورم که تأثیرات رکودی قابل توجهی دارد و نیز اعمال سیاست‌های مالی انبساطی به منظور افزایش تولید که آثار تورمی قابل ملاحظه‌ای دارد، باید محتاطانه عمل کرد و لازم است برای تحقق این هدف از ابزارهای سیاستی دیگری از قبیل ابزارهای سیاست مالی (تأمین مالی مستقیم و غیرمستقیم) استفاده کرد. بنابراین، وجود پدیده عدم تقارن در اثرات شوک‌های مالی بر رشد تولید در ایران اطلاعات بسیار خوبی برای سیاست‌گذاری ارائه می‌کند و از این رو بسیار حائز اهمیت است.

۱-۴- فرضیه‌های تحقیق

بر مبنای سؤالات تحقیق، فرضیه‌های زیر مطرح هستند:

- ✓ اثرات شوک‌های مثبت و منفی سیاست مالی بر رشد تولید معنی‌دار است.
- ✓ اثرات شوک‌های مثبت و منفی سیاست مالی بر رشد تولید نامتقارن است.
- ✓ در شرایط حقیقی (رکود و رونق) اثرات شوک‌های مثبت و منفی سیاست مالی بر رشد تولید نامتقارن است.

۱-۵- اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق بررسی و آزمون اثرات نامتقارن شوک‌های مالی بر متغیرهای مهم کلان اقتصادی (رشد تولید) در شرایط مختلف اقتصاد ایران می‌باشد. به همین منظور در تحقیق حاضر موارد زیر مورد بررسی قرار خواهد گرفت:

- ✓ بررسی اثرات شوک‌های مالی مثبت و منفی بر رشد تولید (از لحاظ معنی‌دار بودن آماری).
- ✓ بررسی اندازه اثرات نامتقارن اندازه شوک‌های مالی بر رشد تولید
- ✓ بررسی اثرات نامتقارن شوک‌های مالی بر تولید با توجه به شرایط حقیقی (رکود، رونق) اقتصاد.

۱-۶- روش انجام تحقیق

این تحقیق با توجه به نتیجه، کاربردی است. شیوه اجرای آن به این ترتیب است که ابتدا مباحث تئوریک و مطالعات تجربی تحقیق به روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده و سپس با در نظر گرفتن ملاحظات و شرایط اقتصاد ایران، مدل و الگوی تحلیلی مناسب انتخاب خواهد شد. در مرحله بعدی، با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده و به روش‌های مناسب اقتصادسنجی به تخمین و شبیه‌سازی الگوهای مورد نظر تحقیق پرداخته و در نهایت با بهره‌مندی از استنتاجات آماری به بررسی فرضیات تحقیق (عدم تقارن اثرات شوک‌های سیاست مالی در شرایط مختلف اقتصادی) اقدام خواهد شد. سرانجام با استفاده از نتایج بدست آمده، توصیه‌های سیاستی ارائه می‌شود.

۱-۷- روش و ابزار گردآوری اطلاعات

برای جمع‌آوری اطلاعات لازم درخصوص مباحث نظری و پیشینه مطالعات تجربی از ابزار پیمایش کتابخانه‌ای و اینترنت استفاده شده است. کلیه آمار و اطلاعات متغیرهای سری زمانی مورد استفاده در تحقیق (تولید ناخالص داخلی، شاخص قیمت‌ها، حجم نقدینگی پول و غیره) از اسناد رسمی منتشر شده توسط بانک مرکزی و مرکز آمار ایران و وزارت امور اقتصادی و دارایی استفاده شده است.

۱-۸- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این تحقیق قبل از هر گونه تجزیه و تحلیل اقتصادسنجی، استخراج شوک‌های مثبت و منفی مالی برای بررسی و آزمون تجربی "اثرات نامتقارن شوک‌های سیاست مالی بر رشد تولید" از اهمیت بسزایی برخوردار است. به همین جهت ابتدا با استفاده از فیلتر هودریک-پرسکات^۱ شوک‌های مالی استخراج شده است و سپس شوک‌های استخراج شده مبنای تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیات پژوهش قرار بگیرد. شوک‌های سیاست مالی مابه‌التفاوت مقدار روندی استخراج شده توسط فیلتر هودریک-پرسکات و مقدار تحقق یافته و واقعی سیاست مالی می‌باشد. به این ترتیب که اگر مقادیر واقعی بالاتر از مقادیر استخراج شده توسط فیلتر مذکور باشد، شوک‌های مثبت و اگر پایین‌تر از مقادیر استخراج شده توسط فیلتر مذکور باشد شوک‌های منفی نام دارند.

از آنجا که برای بررسی اثرات نامتقارن شوک‌های مالی بر فعالیت‌های حقیقی در شرایط رونق و رکود، نیاز به تشخیص ادوار اقتصادی هستیم، برای این امر مانند تجزیه شوک‌های پولی از فیلتر هودریک-پرسکات استفاده شده است. برای آزمون سایر فرضیه‌های تحقیق، ابتدا با استفاده از مباحث تئوریک و کارهای تجربی موجود، مدل اقتصادسنجی مناسب برای اقتصاد ایران طراحی شده و سپس متناسب با مدل انتخاب شده و اهداف تحقیق، از روش‌های اقتصادسنجی برای تخمین مدل و آزمون فرضیات استفاده شده است.

در این پژوهش، تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور به عنوان معیاری برای اندازه‌گیری سطح فعالیت‌های حقیقی اقتصادی در نظر گرفته شده است تا بتوان اثرات شوک‌های نفتی را تا حدود زیادی از تولید ناخالص داخلی حذف کرد (در واقع هدف این است که نوسان‌های بخش نفت را از مدل بیرون بیاوریم، چرا که شوک‌های نفتی برون‌زا بوده و به قیمت‌های جهانی نفت و سهمیه ایران در اوپک بستگی دارد). برای بررسی این امر از اطلاعات سالانه ۱۳۸۸-۱۳۳۸، به قیمت ثابت ۱۳۷۶، استفاده شده است که

۱- Hodrick-prescott

این اطلاعات از اسناد و مدارک رسمی منتشر شده مانند بانک اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس استخراج شده است.

برای تجزیه و تحلیل‌های تحقیق از نرم افزارهای Excel2007 و Eviews5 استفاده شده است. از نرم افزار Excel برای دسته‌بندی و محاسبات آمار توصیفی استفاده شده و از نرم افزار Eviews5 برای تحلیل‌های اقتصادسنجی و آزمون فرضیات اثرات نامتقارن شوک‌های پولی بر رشد تولید بهره گرفته شده است.

۱-۹- جامعه آماری تحقیق

جامعه آماری این تحقیق کلیه متغیرهای سری زمانی سالانه به کار برده شده برای اقتصاد ایران طی دوره ۱۳۸۸-۱۳۳۸ می باشد (دوره ۵۱ ساله).

۱-۱۰- کاربردهای تحقیق

همانطور که در قسمت‌های قبلی طرح تحقیق (اهمیت موضوع و اهداف تحقیق) گفته شد، مهم‌ترین کاربرد این تحقیق در اتخاذ سیاست‌های کارای مدیریت تقاضا می‌باشد. به عبارت بهتر، ارائه توصیه‌های سیاستی مناسب برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اقتصادی کشور به‌ویژه سیاست‌گذاران اقتصادی دولت جهت اتخاذ سیاست‌های مالی در اقتصاد ایران از مهم‌ترین کاربردهای این تحقیق می‌باشد.

در واقع از مهم‌ترین اهداف این تحقیق می‌توان به نتایج کاربردی و دلالت‌های اقتصادی و سیاستی مهم آن اشاره کرد. به عبارت دیگر، چنانچه فرضیات مطرح شده قابل رد کردن نباشد، آن گاه توصیه سیاستی مهم تحقیق این است که دولت بایستی در شرایط مختلف اقتصادی، سیاست‌های مالی متفاوتی اتخاذ نماید و در اتخاذ و اجرای سیاست‌های مالی باید محتاطانه عمل نماید.

در صورت قبول فرضیه عدم تقارن اثرات شوک‌های مالی بر رشد تولید، باید توجه نمود که اثرات و تبعات شوک‌های مالی در دوران رکود و رونق یکسان نبوده است. بنابراین می‌توان سیاست‌گذاری مناسبی را انجام داده و کاراترین ابزار سیاست مالی را در شرایط مختلف اقتصادی برای پیشبرد اهداف کلان کشور به کار گرفت.

۱-۱۱- استفاده‌کنندگان از نتایج تحقیق

با توجه به عنوان و اهمیت موضوع و نتایج حاصل از آن، تصور می‌شود این تحقیق مورد استفاده افراد، مراکز و سازمان‌های ذیل قرار بگیرد:

وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان، مؤسسه تحقیقات پولی و بانک مرکزی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی و اساتید و پژوهشگران رشته اقتصاد.

۱-۱۲- سازماندهی تحقیق

این تحقیق در ۵ فصل تنظیم شده است. فصل حاضر به بیان مقدمه و کلیات تحقیق پرداخته و در فصل دوم ادبیات تحقیق آورده شده و مباحث نظری دولت و سیاست‌های مالی و دیدگاه مکاتب اقتصادی به صورت خلاصه بیان شده و در ادامه دیدگاه کینزی‌های جدید مبنی بر وجود اثرات نامتقارن شوک‌های مالی بر تولید تبیین شده است. نتایج مطالعات تجربی در داخل و خارج نیز در فصل دوم آورده شده است.

فصل سوم به روش شناسی تحقیق پرداخته است. در این فصل روش استخراج شوک‌های مالی طور کامل توضیح داده شده است و بر این اساس شوک‌های مثبت و منفی مالی تعریف و تبیین شده است. برای تشخیص و استخراج دوران‌های رکود و رونق اقتصادی از فیلتر هودریک-پرسکات استفاده شده و در ادامه نحوه آزمون فرضیات عدم تقارن مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. همچنین در این فصل روش شناسی استخراج شوک‌های مالی و آزمون اثرات شوک‌های مالی (متقارن و نامتقارن) مطالعات تجربی مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته و روش مناسب برای این منظور پیشنهاد شده است.

در فصل چهارم الگوی تجربی تحقیق معرفی شده و به روش‌های مناسب تخمین اقتصادسنجی (GMM و OLS) تخمین زده شده و فرضیه‌های تحقیق مورد آزمون تجربی قرار گرفته است.

فصل پایانی تحقیق نیز به خلاصه، نتیجه‌گیری و پیشنهادات اختصاص یافته است. در این فصل ابتدا خلاصه تحقیق آورده شده و در ادامه یافته‌های تحقیق نتیجه‌گیری شده است.

همچنین دلالت‌های اقتصادی و کاربرد نتایج در این فصل به اختصار آورده شده است. در پایان فصل پیشنهادات مبتنی بر یافته‌های تجربی تحقیق ذکر شده است.

در ادامه متغیرها و اصطلاحات مورد استفاده در تحقیق به صورت نظری و عملیاتی تعریف می‌شوند.

۱-۱۳- واژگان کلیدی:

رشد اقتصادی: تفاضل مرتبه اول لگاریتم طبیعی تولید ناخالص داخلی (با نفت و بدون نفت) می‌باشد. شوک‌های مخارج جاری دولت: با استفاده از عمل فیلترینگ و در واقع انحراف حاصل از کسر کردن مقادیر روندی مخارج جاری دولت از مقادیر واقعی آن‌ها شوک‌های مخارج جاری دولت به دست می‌آیند.

شوک‌های مخارج عمرانی دولت: با استفاده از عمل فیلترینگ و در واقع انحراف حاصل از کسر کردن مقادیر روندی مخارج عمرانی دولت از مقادیر واقعی آن‌ها شوک‌های مخارج عمرانی دولت به دست می‌آیند. در صورتی که میزان انحراف به دست آمده مثبت باشد شوک‌ها انبساطی و در صورتی که میزان انحراف به دست آمده منفی باشد، شوک‌ها انقباضی خواهند بود.

شوک‌های درآمد مالیاتی دولت: با استفاده از عمل فیلترینگ و در واقع انحراف حاصل از کسر کردن مقادیر روندی متغیر درآمد مالیاتی دولت از مقادیر واقعی آن‌ها شوک‌های درآمد مالیاتی دولت به دست می‌آیند. در صورتی که میزان انحراف به دست آمده مثبت باشد شوک‌ها انبساطی و در صورتی که میزان انحراف به دست آمده منفی باشد، شوک‌ها انقباضی خواهند بود.

شوک‌های کسری بودجه دولت: با استفاده از عمل فیلترینگ و در واقع انحراف حاصل از کسر کردن مقادیر روندی کسری بودجه دولت از مقادیر واقعی آن‌ها شوک‌های کسری بودجه دولت به دست می‌آیند. در صورتی که میزان انحراف به دست آمده مثبت باشد شوک‌ها انبساطی و در صورتی که میزان انحراف به دست آمده منفی باشد، شوک‌ها انقباضی خواهند بود.

شوک‌های انحراف بودجه عملکرد شرکت‌های دولتی از بودجه مصوب دولت: با استفاده از عمل فیلترینگ سیاست انحراف حاصل از کسر کردن مقادیر روندی انحراف بودجه عملکرد شرکت‌های دولتی از بودجه مصوب دولت از مقادیر واقعی آن‌ها شوک‌های انحراف بودجه عملکرد شرکت‌های دولتی از بودجه مصوب دولت به دست می‌آیند. در صورتی که میزان انحراف به دست آمده مثبت باشد شوک‌ها انبساطی و در صورتی که میزان انحراف به دست آمده منفی باشد، شوک‌ها انقباضی خواهند بود.

اثرات تقارنی: از نظر میزان به دست آمده و یا جهت (علامت) اگر اثر شوک‌های به دست آمده بر رشد تولید همسان باشند دارای اثرات تقارنی بر رشد تولید خواهند بود در غیر این صورت نامتقارن خواهد بود.

رونق اقتصادی: با استفاده از عمل فیلترینگ و در واقع انحراف حاصل از کسر کردن مقادیر روندی رشد تولید ناخالص داخلی از مقادیر تحقق یافته این متغیر شوک‌های رشد تولید ناخالص داخلی به دست می‌آید که بر حسب نوع علامت می‌تواند مثبت (رونق اقتصادی) و منفی (رکود اقتصادی) باشد.

که در این تحقیق دوران رونق اقتصاد با متغیر مجازی (duboo) و دوران رکود اقتصاد با (durec) نشان داده شده است.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۲-۱- مقدمه

رشد اقتصادی در هر کشوری نماد و شاخص پیشرفت آن کشور محسوب می‌شود و از اهمیت زیادی برخوردار است. از آنجا که بخش دولتی در کشورهای در حال توسعه و به‌ویژه ایران سهم قابل توجهی از عرضه و تقاضای کل اقتصاد را به خود اختصاص داده است از این‌رو بررسی این بخش از اقتصاد و اثر بخشی آن بر متغیرهای کلان اقتصادی و در نهایت رشد اقتصادی از اهمیت زیادی برخوردار است. این تأثیر از طریق کانال تقاضای کل (مخارج جاری و عمرانی و بودجه شرکت‌های دولتی و ...) رشد تولید را تحت تأثیر قرار می‌دهد. میزان تأثیر بسته به شرایط اولیه اقتصاد (رکود و رونق) می‌تواند متفاوت باشد.

۲-۲- نقش دولت و شوک‌های سیاست مالی در اقتصاد

نقش دولت در یک قرن گذشته دچار تغییر و تحولات زیادی شده است. با اشاعه و توسعه سریع فناوری، انفجار جمعیت یا فشارهای فزاینده جمعیتی، دغدغه‌های رو به فزونی محیط زیستی، مخصوصاً فشار فزاینده جهت ادغام در اقتصاد جهانی تحت عنوان جهانی شدن^۱ از جمله مواردی است که دولت‌ها را ناگزیر می‌سازد واکنش‌های مناسب و پاسخ‌گویی‌های لازم را نسبت به آن‌ها اعمال کنند. بنابراین بازبینی جایگاه و رفتارهای دولت و اینکه نقش دولت‌ها چه باید باشد و مهم‌تر اینکه چگونه باید ایفای نقش نمایند، ضروری می‌نماید. از طرف دیگر، آموزه‌های تجربی سایر دولت‌ها مخصوصاً آن‌ها که در پاسخ‌گویی به مطالبات مردم و انجام مسئولیت‌های خود کارآمدتر و موفق‌تر بوده‌اند و نقش سازنده‌ای را در فرایند توسعه اقتصادی خود و به‌ویژه در بسط و گسترش عدالت اجتماعی یا برابری بیشتر اقتصادی و ریشه‌کن کردن یا کاهش فقر داشته‌اند و اینکه این آموزه‌ها چگونه باید به کار گرفته شوند، از جمله مواردی است که در تبیین تفکری نوین درباره دولت و نقش آن تأثیر داشته است. شوک‌های سیاست مالی دولت انحراف از روند سیاست به کار گرفته شده توسط دولت می‌باشد که می‌تواند مثبت و یا منفی (انبساطی و یا انقباضی) باشد.